

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

56

Nyíregyháza
2023

ATHANASIANA
a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Alapítva 1995-ben

Főszerkesztő:
Ivancsó István

A szerkesztőbizottság tagjai:
Janka György, Szabó Péter, Véghseő Tamás, Vincze Krisztián

A szerkesztőség címe:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu
szentatanaz@szentatanaz.hu

Postacím:
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303

Felelős kiadó:
dr. Odrobina László mb. rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2023

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

DUDÁS GYÖRGY

Az isteni mindentudás összeegyeztethetősége az emberi szabad akarattal a molinizmus szerint

TARTALOM: 1. Teológiai fatalizmus dilemmája; 2. Mindentudás és szabad akarat; 3. Molinista válasz; 4. Felmerülő kérdések a molinizmussal kapcsolatban; 5. Konklúzió.

GYÖRGY DUDÁS: The Reconcilability of Divine Omniscience and Human Free Will in Molinism

Once, thanks to His omniscience, God can foresee how a particular individual will act tomorrow, is it possible that this individual will complete his or her action freely, or is it possible for him or her to act differently from God's prescience? Molinism offers a rather unique answer to the dilemma between Divine omniscience and human free will. Drawing on the Thomistic view, about Divine omniscience, it holds that, in His own essence, God knows not only the possible and the existing but also the things that His creatures will or would freely do at a particular point. This is called 'middle knowledge' (*scientia media*). Thus, on the basis of this knowledge, God can foresee how a particular individual would act freely if he or she were in a particular situation. Even though the Molinist answer apparently provides a resolution of the dilemma at hand, it does not deflect criticism. Moreover, it represents one of the most disputed positions in contemporary philosophical theology as it is questionable whether it fully preserves human freedom, and, as a counter point, it is also relevant to ask if it makes God responsible to some extent for the bad happening in the world.

1. Teológiai fatalizmus dilemmája

Ha az Isten tökéletes – mint ahogy a teizmust valló filozófusok egybehangzóan állítják –, akkor az azt is magába foglalja, hogy tudása is az, tehát a tévedéstől mentes, változhatatlan, egyszóval mindentudó. Ily módon az Istennek tudása van nem csupán arról, ami már megtörtént, vagy éppen történik a világban, hanem arról is, ami még nem történt meg, de be fog következni. Ha nem így lenne, akkor léteznének olyan tények, ti. „jövőbeli események”, amelyekről nem rendelkezne ismerettel, és így nem lehetne Istent mindentudónak nevezni. Mindezek után példaképpen tegyük fel, hogy igaz arra a tényre vonatkozó proposíció, hogy „Jones most szombaton le fogja vágni a fűvet a háza előtt”. Ha ez igaz, akkor Isten azt mindig is tudta, tehát már azelőtt volt róla tudása, hogy Jones eldöntötte volna, szombaton le fogja vágni a fűvet. Mindez azonban felvet egy fontos kérdést, mégpedig: ha az Isten előre tudja, hogy miként fog cselekedni Jones szombaton, akkor ő (Jones) nincs arra determinálva, hogy szükségszerűen levágja a fűvet a háza előtt? Ellenben, ha Jones tette valóban szabad, tehát eldöntheti, hogy lenyírja-e a fűvet vagy

sem, akkor miként lehet az, hogy az Isten a szabadon választott végkimenetelt teljes bizonyossággal előre tudja?¹ A kérdés tehát végső soron az, hogy miképpen lehet az isteni mindentudást összhangba állítani az emberi szabad akarattal, hiszen, a példa alapján azt mondhatnánk, hogy az isteni mindentudás, amely implikálja a jövőbeli események tévedhetetlen előretudását, kizárja annak lehetőségét, hogy az ember szabad akarattal rendelkezzen. Ezt az álláspontot, amelyet teológiai fatalizmusnak² hívunk, a következőképpen tudjuk rekonstruálni:

- (1) Szükségszerűen (ha Isten tudja, hogy p ; akkor p)
- (2) Isten tudja, hogy p .
- Ezért
- (3) Szükségszerűen p .

A változó helyére behelyettesítve a példánkból vett kijelentést:

- (4) Szükségszerűen (Ha Isten tudja, hogy „Jones szombaton le fogja vágni a füvet a háza előtt”, akkor Jones szombaton le fogja vágni a füvet a háza előtt).
- (5) Isten tudja, hogy „Jones szombaton le fogja vágni a füvet a háza előtt”.
- (6) Szükségszerű, hogy Jones szombaton levágja a füvet a háza előtt.

Az isteni mindentudás és az emberi szabad akarat kiegyeztetetőségére sokféle megoldási javaslat született.³ Köztük található a molinizmus által nyújtott is, amelynek napjainkban több védelmezője van, többek között William Lane Craig⁴ és Alfred Freddoso.⁵ Ők a Molina által kínált megoldási javaslatot újragondolták az

¹ E példa alapján mutatja be Nelson Pike a teológiai fatalizmus problémáját. Lásd PIKE, NELSON, „Divine Omniscience and Voluntary Action”, in *Philosophical Review* LXXIV (1965) 27–46.

² A teológiai fatalizmus mellett ismert az ún. logikai vagy filozófiai fatalizmus is, amely szerint minden szükségszerűen történik. Ezen problematika bemutatását lásd ARISZTOTELÉSZ, *Hermeneutika*, Budapest 1994, 28–32.

³ A klasszikusnak vélt megoldási javaslatokat a következőképpen csoportosíthatjuk: (a) tomista: amely az isteni tudás újra megfogalmazására összpontosít, azért, hogy blokkolja a szükségszerűség átvitelének princípiumát; (b) időtlenségre apelláló megoldás: Boethius érveit veszi alapul, aki az isteni tudás örök voltáról értekezik; (c) kompatibilista: Ágoston és Anzelm gondolataiból táplálkozik, akik az emberi szabadságot részben átfogalmazták; (d) ockhamista: megkérdőjelezi az isteni tudás múltbeli szükségszerűségét. MIGLIORINI, DAMIANO, „Prospettive del molinismo nel dibattito contemporaneo sull’onniscienza divina”, *Verifiche: Rivista Trimestrale di Scienze Umane* 44 (2015) 72.

⁴ CRAIG, WILLIAM LANE, *The Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents from Aristotle to Suarez*, Leiden 1988, 169–206., valamint IDEM, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, Leiden 1990.

⁵ FREDDOSO, ALFRED J. (ed.), *On Divine Foreknowledge: Part IV of the Concordia*, Ithaca 1998. E fordítás Molina fő művének a negyedik része, ahol kifejti az isteni mindentudás három különböző aspektusát, és hogy hogyan lehet feloldani a teológiai fatalizmust.

analitikus vallásfilozófia és a lehetséges világok metafizikájának fényében, oly módon, hogy manapság az egyik legvitatottabb elméletté vált a teológiai fatalizmus dilemmáját illetően.⁶ E tanulmány célja, hogy bemutassa, miképpen cáfolja a teológiai fatalizmus által felsorakoztatott érveket a molinista álláspont, és hogy arról néhány személyes értékelést megfogalmazzon.

2. Mindentudás és szabad akarat

Mielőtt a molinista álláspontot bemutatjuk, fontos tisztázni a dilemmához kapcsolódó két alapfogalom jelentését, hiszen ezek kulcsszerepet játszanak a teológiai fatalizmus által generált konfliktus kapcsán.

A „mindentudás” jelentése első olvasatra egyértelműnek tűnhet, hiszen minden egyes kijelentés igazságértékének ismeretére utal. William Lane Craig nyomán így definiálhatjuk:

Bármely személy (S) mindentudó = minden p -re, ha t -nél p , akkor t -nél igaz, hogy S tudja, hogy p , és nem hisz p -ben.⁷

A definícióból láthatjuk, hogy a molinizmus (is, mint minden más megoldási javaslat) propozicionális tudásról beszél, azaz, a mindentudó személy S ismeri az összes igaz kijelentést t időpontnál. A definíció második fele további pontosítást tartalmaz, és erre azért van szükség, hogy a mindentudás tévedhetetlensége biztosítva legyen, oly módon, hogy a mindentudó személy S nem vét semmilyen hibát, és így tudása valóban csak az igaz kijelentésekre vonatkozik.

A vizsgálódásunk szempontjából elengedhetetlen a másik fogalom, az emberi szabadság meghatározása is, amelyet – amint a molinizmus is teszi – „libertárius” értelemben használunk, ez azt jelenti, hogy:

egy cselekvő alany (A) szabadon tesz meg egy bizonyos cselekvést (x), ha:

- (i) a cselekvő alany a cselekvésnek az okozója;
- (ii) a cselekvő alany lehetőségében áll másként tenni, azaz valódi választási lehetőséggel néz szembe.⁸

A szabadság „libertárius” értelmezése szerint az emberi szabad akarat nem determinált, ezért a cselekvő alany mielőtt egy valódi választási lehetőséggel él, képes

⁶ Teljes bibliográfia közlésére itt lehetőségünk nincs. Egy átfogó összefoglalását a vitának lásd PERSZYK, KEN (ed.), *Molinism: The Contemporary Debate*, Oxford 2011.

⁷ CRAIG, *The Problem of Divine Foreknowledge*, 7.

⁸ DE FLORIO, CIRO – FRIGERIO, ALDO, *Divine Omniscience and Human Free Will: A Logical and Metaphysical Analysis*, Cham 2019, 13.

egy adott szituációban legalább kettő vagy akár több felmerülő opció közül választani. A példánknál maradva mondhatjuk, Jonesnak lehetősége van arra, hogy szombaton válasszon, vagy levágja a füvet a háza előtt, vagy családjával elmenjen kirándulni a hegyekbe. Nincs olyan ok, amely szükségszerűvé tenné egyik vagy másik esemény megtörténését.

Áttekintve azt, hogy a molinizmus miképpen értelmezi a témánkhöz kapcsolódó két alapfogalmat, még inkább kikristályosodik a teológiai fatalizmus problematikája. Az isteni tévedhetetlen és nem változó mindentudás azt implikálja, hogy amiképpen Isten megismeri a jövőbeli eseményeket, oly módon fognak azok szükségszerűen bekövetkezni, ennél fogva az ellentmondásba kerül az emberi szabad akarattal.⁹ E két fogalom közti feszültséget kívánja a molinista álláspont feloldani, mégpedig oly módon, hogy mind a két fogalom a maga teljességében megmaradjon, és ne kelljen az egyiket feladni azért, hogy a másik megmaradjon.

3. Molinista válasz

A molinizmus – amely Luis de Molina (1535–1600) jezsuita filozófus és teológus tanításán alapszik¹⁰ – a tomizmus fogalmi keretrendszerében gyökerезik,¹¹ és ennél fogva az isteni egyetlen megismerésnek három különböző fajtáját vallja; pontosabban az isteni egyetlen tudásnak három, különböző, egymást követő aspektusát differenciálja.¹² Elengedhetetlen megjegyezni, hogy a molinizmus nem időbeli, hanem logikai egymásutániságról¹³ beszél az isteni tudás különböző mozzanatai között. Ez arra utal, hogy valami egy valami más magyarázatául szolgál. Például egy érvelés premisszái logikailag megelőzik a konklúziót, mivelhogy ez utóbbi az előbbiekből

⁹ BORBÉLY, GÁBOR, *Civakodó angyalok*, Budapest 2019. <https://mersz.hu/hivatkozas/m556civa_10_p3/#m556civa_10_p3> [Letöltés: 2023. 03. 27.]

¹⁰ A molinizmus történelmi fejlődését lásd MIGLIORINI, „Prospettive del molinismo”, 72–75.; FREDDO-SO, *On Divine Foreknowledge*, vii–xii.

¹¹ Ebből kifolyólag is érdekes, hogy Molina elutasítja a tomista megoldási javaslatot, hiszen szerinte az egy logikai képtelenségen alapszik, amely szerint a jövőbeli kontingens események, mielőtt léteznének az időben, már az örökkévalóságban léteznek. Ennél fogva – Molina szerint – mindaz, ami már az örökkévalóságban létezik, csak szükségszerűen jöhetne létre, tehát ezen eseményeket nem lehetne többé kontingensnek nevezni. Meglátása szerint amikor a dolgok időben keletkeznek, egyidejűleg az örökkévalóságban is keletkeznek, így nem lehet az örökkévalóságban lévő „elő-létezésükről” beszélni. DE MOLINA, LUIS, *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis: divina praescientia, providentia praedestinatione et reprobatione... accedit nunc appendix ad hanc concordiam*, Parisiis 1876, 4.49.; CRAIG, *The Problem of Divine Foreknowledge*, 171–172.

¹² Aquinói Szent Tamás a következőket különbözteti meg: (I) *scientia simplicis intelligentiae*, amely révén Isten ismeri a összes olyan tényállást, amelyek hipotetikusán bekövetkezhetnek, vagyis azokat, amelyek potenciálisak. (II) *scientia approbationis*, amely alapján kiválasztja, hogy a lehetséges tényállások közül megeremt bizonyosokat. (III) *scientia visionis*, amely által ismeri mindazt, ami létezik. *S. Th. I.*, q.14, a.8-9.

¹³ CRAIG, WILLIAM LANE, *The Only Wise God: The Compatibility of Divine Foreknowledge & Human Freedom*, Eugene OR 2000, 125–127.

származik és azokon alapszik, még akkor is, ha mindegyik időben tekintve szimultán igazak. Hasonló módon, Isten tudásában sincsenek különálló pillanatok (időbeli értelemben), hiszen mindazt, amit tud, egyszerre tudja; logikai értelemben – ellenben – beszélhetünk egyfajta struktúráról, amelyben a mindentudás egyes aspektusai megelőzik a másikat.¹⁴

Az isteni tudás három aspektusa közül az első, amelyről Molina beszél, a „természetes tudás” (*scientia naturale*), amely hasonlóan a tomista „*scientia simplicis intelligentiae*”-hez – az összes olyan kontingens állapot ismeretét jelenti, amely megtörténhet. Molina így írja le:

„E tudás révén ő [Isten] ismer minden olyan dolgot, amelyre az isteni hatalom közvetlenül vagy a másodlagos okok közvetítésével kiterjed, beleértve nemcsak az egyének természetét és az őket alkotó dolgok szükségszerű állapotait, hanem a dolgok esetleges állapotait is – e tudás révén természetesen nem azt tudja, hogy ez utóbbiaknak determináltak kell vagy nem kell bekövetkezniük, hanem azt, hogy képesek bekövetkezni és képesek nem bekövetkezni, ami szükségszerűen hozzájuk tartozik, és így szintén Isten természetes tudásának részét képezi”.¹⁵

Isten a „természetes tudása” által ismeri mindazt, ami megtörténhet a világban, az összes lehetőséget, ennél fogva minden olyan lehetséges világot, amelyet képes megteremteni. Mindentudásának ezen mozzanata magába foglalja még az összes szükségszerű igazság ismeretét, mint például a matematikai vagy logikai igazságokét. E jellegű tudás lényegileg Istenhez tartozik, és kiterjed az összes esetleges tényállás ismeretére, amelyek megtörténhetnek, ennél fogva ismeri az összes egyént, akit megteremthet, az összes lehetséges körülményt, amelybe helyezheti őket, valamint az összes lehetséges cselekedetüket és reakciójukat. Példaképpen mondhatjuk, Isten tudja, hogy egy lehetséges világban „szombaton Jones levágja a fűvet”, és egy más lehetséges világban azonos körülmények között „szombaton Jones nem vágja le a fűvet, hanem elmegy a családjával kirándulni a hegyekbe”.

A gondolatmentben előrelépve, az isteni mindentudás harmadik aspektusa a „szabad tudás” (*scientia libera*), amely magába foglalja annak a világnak az ismeretét, amelyet Isten szabad elhatározásából megteremtett a lehetséges világok közül. Molina szavaival élve e tudása által

„Isten az Ő szabad akaratát követően [amellyel megteremtette a világot], abszolút és determinált módon, minden feltétel vagy kikötés nélkül tudja, hogy az összes esetleges tényállások közül melyek fog-

¹⁴ CRAIG, *The Problem of Divine Foreknowledge*, 173–174.

¹⁵ MOLINA, *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis*, 4.52.9.

nak ténylegesen bekövetkezni, és ugyanígy, melyek nem fognak bekövetkezni.¹⁶

E tudás mivelhogy a világ megteremtésére vonatkozó szabad isteni akarat után következik, lényegileg nem tartozik az Istenhez, habár ebből nem következik az, hogy nincs is az Ő birtokában. Még ha Isten úgy is döntött volna, hogy nem teremt semmilyen világot, akkor az ő „szabad tudásának” tartalma csak olyan negatív tételeket tartalmazna, mint például „a Nap nem kel fel minden reggel”, „a teremtmények nem léteznek”, „Mária nem ment el a partira” stb. Istennek tehát sohasem hiányzik ez a tudás, csak annak tartalma különbözhet, mert az attól a tényleges létező világtól függ, amelyet Isten szabad akaratából megteremtett.

E két aspektus között helyezkedik el az ún. „közbeeső tudás”, vagy ahogyan a kortárs szövegekben utalnak rá „middle knowledge” (*scientia media*),

„amelyen keresztül, a szabad választás minden egyes képességének legmélyebb és kifürkészhetetlen megértése által [Isten] lényegében látja, hogy miképpen fog minden egyes emberi személy a veleszületett képességeivel cselekedni, ha bizonyos körülmények közé kerül”.¹⁷

A „közbeeső tudás” által Isten ismeri az összes kontrafaktuális kijelentés igazságát, amelyek magukba foglalják az emberi szabad tettekhez vonatkozó kijelentéseket is, amelyeket a következőképpen írhatunk le:

Ha egy cselekvő személy (S) bizonyos körülmények (k) között lenne, akkor szabadon tenné a-t.¹⁸

Ebből kifolyólag tudja, hogyha Jones szombaton bizonyos körülmények között lenne, akkor miként cselekedne.¹⁹ Amíg az első lépésben Isten a „természetes tudása” ismeretében van az, hogy miként cselekedhet Jones egy adott szituációban (le tudja vágni a fűvet, vagy nem), addig a második lépésben a „közbeeső tudás” által konkrétan ismeri, hogy miképpen cselekedne Jones szabadon, ha adott körülmények között lenne. E tudás aspektus különlegessége, hogy bizonyos tulajdonságok-

¹⁶ MOLINA, *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis*, 4.52.9.

¹⁷ Uo.

¹⁸ CRAIG, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 238.

¹⁹ Ez a tudás csökkenti a megvalósítható világok számát, amelyeket Isten megteremthet; ha például, van egy lehetséges világ, amelyben Jones szabadon úgy dönt, hogy nem nyírja le a fűvet pontosan ugyanazon körülmények mellett, mint amelyikben valójában megteszi; de adott a kontrafaktuális kijelentés igazsága, amely szerint „ha Jones szombaton ezen körülmények között lenne, akkor levágná a fűvet a háza előtt”, így az a lehetséges világ, amelyben azonos körülmények mellett Jones nem nyírja le a fűvet, nem megvalósítható Istennek. Vö. CRAIG, *The Only Wise God*, 127–128.

ban osztozik a másik kettővel, habár az egyikre sem lehet teljes mértékben redukálni. A „közbeeső tudás” abban hasonlít a „természetes tudáshoz”, hogy megelőzi az Isten szabad akarati tevékenységét, mindamellettt tartalma esetleges, hiszen mindaz függ az emberi szabad cselekvéstől, attól, hogy bizonyos helyzetekben miképpen döntenek ők szabadon, ilyen értelemben viszont hasonlít a „szabad tudáshoz”.

De miképpen tudhatja Isten, hogy milyen módon fog szabadon cselekedni egy adott személy bizonyos körülmények között, ha ez utóbbiak csak később lesznek adottak, hiszen a teremtés aktusa utániak, amíg a „közbeeső tudás” azt megelőző? E kérdés megválaszolására Molina egy új fogalmat vezet be, amelyet „szupermegértésnek” (*supercomprehension*) nevez. Ezzel arra akar utalni, hogy Isten a saját lényegében mindent kiemelkedő módon ért meg, és ennek köszönhetően képes oly módon behatolni az emberi szabad választás legmélyébe, hogy felfogja, miként fog cselekedni adott körülmények között.²⁰ E fogalom lehetővé teszi, hogy az isteni mindentudás különlegességét és nagyságát megtartsa, hiszen egy olyan tudást mutat be, amely az ember számára teljességgel fel nem fogható, hiszen az végtére az Isten sajátja.

Az isteni mindentudás három aspektusának (mozzanatának) bemutatása után a következőkben láthatjuk, hogy a molinizmus miképpen oldja fel a teológiai fatalizmus által generált dilemmát. Az Isten a „közbeeső tudása” révén előre tudja, hogy az emberek miképpen döntenének szabadon, ha különböző körülmények között lennének. Tudva azt, hogy a lehetséges világok közül az Isten melyiket teremtette meg, ily módon ismerve, hogy milyen körülmények között lesznek majd az emberek, Isten pontosan előre látja, hogy miként fognak szabadon cselekedni. Nem azért történnek meg az események úgy, ahogy megtörténnek, mert Isten azokat előre látja, hanem éppen fordítva, Isten azokat előre látja, hiszen úgy fognak megtörténni.²¹ Ha egy személy máshogy döntene egy adott helyzetben, akkor a „közbeeső tudása” révén Isten azt úgy ismerte volna meg. Így ha szombaton Jones nem vágja le a füvet a háza előtt, hanem a családjával elmegy kirándulni, akkor az isteni „közbeeső tudás” is ehhez igazodik, hiszen tudná, hogy az adott szombaton adott körülmények között Jones úgy fog dönteni szabadon, hogy elmegy a családjával kirándulni, és nem a füvet vágja le a háza előtt.

Mindez lehetővé teszi, hogy a molinizmus úgy védelmezze az emberi szabadságot, hogy blokkolja a „szükségszerűség átvitelét a következményre”.²² Hogy ezt megértsük, fontos különbséget tenni a „következtetés szükségessége” (*necessitas consequentiae*) és a „következmény szükségessége” (*necessitas consequentis*) között. Az első arra vonatkozik, hogy egy állításból szükségszerűen következik egy másik állítás. A második ellenben azt hivatott jelenti, hogy egy állításból egy másik szük-

²⁰ MOLINA, *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis*, 4.49.11. és 4.50.15. A megértést, ahogyan arra Alfred Freddoso rámutat, oly módon kell érteni, hogy az a létező természetére utal, azaz a létezése összes lehetséges módjára. Lásd FREDDOSO, *On Divine Foreknowledge*, 12.

²¹ CRAIG, *The Only Wise God*, 131–134.

²² ZAGZEBSKI, LINDA TRINKAUS, *The Dilemma of Freedom and Foreknowledge*, New York 1991, 131.

ségszerű állítás következik. Ebben az esetben a szükségszerűség nem a teljes konzekvenciára vonatkozik, mint az első esetben,²³ hanem magára a második állításra. Ily módon az isteni mindentudás is ismeri a kapcsolatokat az antecedens és a következmények között az emberi szabad akarat kontrafaktuális kijelentése esetén, tehát Isten tudja – a „közbeeső tudásának” köszönhetően – hogy ha „szombaton jó idő lenne, akkor Jones levágná a füvet”, azaz ha megtörténik az antecedens, akkor szükségszerűen megtörténik a következmény is, amely önmagában nem lesz ezáltal szükségszerű, hanem megmarad esetlegesnek, tehát megmarad a lehetőség arra, hogy másként történjen meg. Ha ez megvalósulna, akkor egy molinista véleményem szerint úgy válaszolna, hogy ez esetben az isteni mindentudás, pontosabban a „közbeeső tudás” másképpen ismerte volna meg az e tényre vonatkozó kijelentést.

Mindezek alapján állíthatjuk, hogy a bevezetőben bemutatott teológiai fatalizmus érve egy logikai hibát tartalmaz, hiszen (1) és (2) állításokból nem (3) következik, hanem

(3') p tehát, a (4) és (5) állításokból az következik, hogy
(6') Jones szombaton le fogja vágni a füvet a háza előtt.

Abból tehát, hogy Isten tévedhetetlenül mindentudó és ezért előrelátja, hogy szombaton Jones le fogja vágni a füvet a háza előtt, nem az következik, hogy Jones mindazt szükségszerűen teszi, hanem az, hogy ez így fog bekövetkezni. Ámbar a tett önmagában esetleges marad, azaz, Jonesnak megmarad a lehetősége, hogy másképpen cselekedjen.

4. Felmerülő kérdések a molinizmussal kapcsolatban

A molinista megoldási javaslat újrafelfedezése ellentétes hatásokat váltott ki, hiszen lelkes támogatók (Craig, Flint, Freddoso) és kategorikusan elutasítók (Adams, Hasker) is érveltek a plauzibilitása mellett, vagy éppen ellene. Az egyik legvitatottabb kérdés a kontrafaktuális kijelentések igazságára vonatkozik. Az ún. „grounding objection” arra mutat rá, hogy a kontrafaktuális kijelentések mind hamisak, hiszen nincs semmilyen igazsághordozó (*truthmaker*) a világban, amely igazzá tenné őket.²⁴ Habár

²³ BORBÉLY, *Civakodó angyalok*, <https://mersz.hu/hivatkozas/m556civa_10_p3/#m556civa_10_p33> [Le-töltés: 2023. 03. 28.]

²⁴ ADAMS, ROBERT MERRIHEW, „Middle Knowledge and the Problem of Evil”, in *American Philosophical Quarterly* 14 (1977) 109–117.; Hasker ellenben más véleményen van, hiszen szerinte a kontrafaktuális ki-fejezések mind igazak. Vö. HASKER, WILLIAM, *God, Time, and Knowledge*, Ithaca 1989, 39–52.; Zag-zebbski egy kompromisszumos álláspontot képvisel, amely szerint a kontrafaktuális kijelentések természetüktől fogva indetermináltak. vö. ZAGZEBSKI, *The Dilemma of Freedom and Foreknowledge*, 150–153. A „grounding objection”-re adott válaszok közül fontos kiemelni FLINT, THOMAS P., *Divine Providence: The Molinist Account*, Ithaca 1998, 121–137.; FREDDOSO, *On Divine Foreknowledge*, 68–72.

e témát is megilletné a megfelelő és alapos bemutatás, mégis két másik jogos kritikára irányítom a figyelmet, mégpedig arra, hogy az ember szabadsága – a maga libertárius értelmezésében – valóban megmarad-e, másodsorban, hogy a molinista elgondolásban Isten nem lesz-e valamilyen módon a világban történő rossznak az elkövetője.

Az első esetben a kiindulópont a „közbeeső tudás” megléte, amely által Isten tudja, hogy adott körülmények között miképpen cselekszenek szabadon az emberek. Az előzetes tudása annak, hogy miképpen döntenek szabadon az emberi személyek a felmerülő lehetséges körülmények között, még nem jelenti a konkrét tudását annak, hogy miként döntenek valójában, hacsak nem az Isten maga az, aki a körülményeket úgy teremti meg, hogy azok a megfelelő döntést idézzék elő, így azonban az emberi választás nem lesz teljesen szabad. A molinista felfogás szerint Isten maga teremti meg a világot és vele együtt mindazokat a körülményeket, amelyekben az emberek szabadon cselekszenek. E körülmények ellenben – úgy tűnhetnek –, valamilyen módon determinálják az emberi cselekvést. Hiszen a molinizmus az emberi szabadságot a libertárius értelmezés szerint szeretné megtartani, amely nemcsak azt jelenti, hogy az ember képes másképpen dönteni különböző körülmények között, hanem azt is, hogy ugyanabban a helyzetben képes másként cselekedni. Ez utóbbi – holott – nem tűnik biztosítottnak a molinista felfogásban; mindamellett, hogy az ember marad a cselekvés tényleges végrehajtója. Hogy mindezt jobban megértsük, tegyük fel, Isten tudja, hogy ha Péter c körülmények között lenne, akkor a cselekedetet hajtaná végre. Isten úgy dönt, hogy megteremti c-t, ebből kifolyólag tudja, hogy ha Péter c körülmények közé kerül, akkor majd a-t fogja tenni. Lehetséges-e, hogy c-ben Péter nem a-t, hanem b-t hajtsa végre? Ha a feltételezett válasz igenlő, akkor a tény, hogy a cselekvés okozója az adott személy lesz, biztosított, ellenben a körülmények és szabad cselekvés közötti implikációs kapcsolat (amely a „közbeeső tudás” szempontjából elengedhetetlen) kevésbé lesz hatékony, így az isteni mindentudás tévedhetetlensége kerül veszélybe. Ha a feltételezett válasz negatív, tehát a cselekvő személy az adott körülmények között csak egy módon cselekedhet, ilyen esetben az emberi szabadság kerülne veszélybe. Úgy tűnik, hogy a körülmények bizonyos értelemben szükségszerű feltételei az emberi szabad akarat tettei megvalósulásának a molinizmus szerint. Ily módon viszont az emberi szabadság ismét krízisbe kerül.²⁵

A másik kritika, amelyre véleményem szerint a molinizmus nem szolgáltat kielégítő választ, a világban meglévő morális rossznak a kérdése, pontosabban, hogy az Isten nem válik-e annak közvetett okozójává. E kérdés azért merülhet fel, hiszen Isten az aktuális világ megteremtése előtt ismeri az összes lehetséges világot, és „közbeeső tudása” révén ismeri, hogy miként cselekednének szabadon az emberek a különböző lehetséges körülmények között; tehát megvan a lehetsége arra, hogy önmagában „szimulálja” az összes lehetségesen megteremthető világok

²⁵ Vö. CRAIG, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 260–263.

kimenetelét. Ebből kifolyólag modellezhette magában az aktuális világ történéseit is, és láthatta előre, hogy abban jelen van az emberek által elkövetett morális rossz. Annak ellenére, hogy mindezt tudta, mégis úgy döntött, hogy ezt a világot teremti meg, ezekkel a teremtenyekkel és ezekkel a körülményekkel. Hogyan lehet ilyen körülmények között nem felelőssé tenni Istent a világban lévő gonoszságért? Még ha közvetlenül Isten nem is okozója a rossznak, mindazonáltal, hogy a világot ilyennek teremtette meg, ezekkel a körülményekkel, amelyekben az emberek többször is szabadon teszik a rosszat, nehéz nem elnézni az Isten felelősségét a világban történő morális rosszért.²⁶

5. Konklúzió

A teológiai fatalizmus által felmerült dilemmára, amely az isteni mindentudás és az emberi szabad akarat közötti feszültségre utal, véleményem szerint a molinizmus egy önmagában koherens és átfogó választ nyújt. A tomista gyökerekből táplálkozva az isteni mindentudásnak három aspektusát különíti el, amelyek közül a „közbeeső tudás” nyújtja az innovációt, habár ez okozza a legtöbb nehézséget is, hiszen egy olyan fajta tudásról van szó, amely egyrésztől szükségyszerű és lényegileg az Istenhez tartozik, másrésztől viszont tartalma esetleges, hiszen függ az emberi szabad cselekedetektől. Az egyensúly, amely e két rész között fennáll, nagyon labilis, és ezért könnyen kerül a kritikák keresztüzébe. Jóllehet a vita nem lezárt a molinisták, a „nyitott teizmust” (*Open Theism*) és a klasszikus megoldást követők között. Effajta tudás létét nem sikerült teljes mértékben cáfolni, ezért a kérdés a molinizmus plauzibilitása körül még nyitott marad a jövőbeli viták számára.

²⁶ E kérdéskör elkerülhetetlenül összekapcsolódik az isteni gondviselés kérdéskörével, amely téma kifejtésére itt most nem kerül sor. Az isteni gondviselés fogalmát a molinizmusban lásd CRAIG, *Divine Foreknowledge and Human Freedom*, 244–245.